

Ako premeniť kvantitu na kvalitu?

Autor: Ing. Lucia Kleštincová, MSc.

Môžu sa politické elity uspokojiť s vedomím, že úspešne dobiehame vyspelé krajiny v počte vysokoškolákov? Čo na tieto „čísla“ hovoria zamestnávateľia? Aká časť absolventov by si svoje štúdium zopakovala, ak by mali možnosť rozhodnúť sa ešte raz?

Mainstreamová diskusia o vysokom školstve

Je v záujme nás všetkých, aby pred zahĺbením sa do polemiky o problémoch, reformách a traumách školstva došlo k zjednoteniu individuálnych predstáv o jeho strategickom ciele. V snahe odstrániť deformácie spôsobené minulým režimom a vyrovnat' sa v štatistikách „západu“ na to doteraz neostal čas. Je v našom existenčnom záujme maximalizácia počtu nositeľov titulov alebo skôr ľudského kapitálu? Alebo trochu z každého? Málokto spochybňuje, že Slovensko sa potrebuje posunúť od generovania objemov zmontovaných výrobkov k výnimočnosti vygenerovaných nápadov. Už menej kompetentných nastoľuje otázku, či tento cieľ dosiahneme stereotypným upevňovaním dogiem typu „čím viac akýchkoľvek absolventov, tým lepšie“.

Realitou sú kritické hlasy, ktoré upozorňujú na nežiaduce dopady masifikácie vysokého školstva na kvalitu výučby a devalváciu hodnoty diplomu na trhu práce. Keďže u nás neexistuje spoľahlivé hodnotenie kvality VŠ, pre približnú predstavu poslúžia najčastejšie rezonujúce vyjadrenia účastníkov trhu vzdelávania. Na jednej strane si Ministerstvo školstva pochvaľuje nízku nezamestnanosť absolventov a dobiehanie zaostávania v medzinárodných porovnaníach participácie na vzdelávaní. Zvýšenie počtu vysokoškolákov dokonca povýšilo na protikrízové opatrenie. Vysoké školy sú rovnako presvedčené, že vzhľadom na obmedzené množstvo prostriedkov v rezorte robia, čo môžu. Množstvo študentov je vďačných svojim alma mater za zhovievavosť v ceste za diplomom, na ktorej nezohráva použiteľnosť diplomu pre kariéru absolventa prioritnú úlohu. Na druhej strane, Ústredie práce a zamestnávateľské asociácie bijú na poplach. Upozorňujú, že desaťtisíce teoreticky prekvalifikovaných absolventov neumožňujú tvorbu sofistikovaných pracovných miest. Inteligenčná elita národa odchádza za kvalitou do zahraničia¹ a prihláška na slovenskú VŠ slúži len ako „poistka“. Nespokojnosť pedagógov s výškou a paušalizáciou ich ohodnotenia je len ďalšou časovanou bombou v spleti problémov, ktoré spôsobil neriadený extenzívny rast vysokého školstva.

Spoločným menovateľom týchto postojov je chýbajúci konsenzus v otázke uspokojivého počtu vysokoškolákov a kvality ich vzdelania. Štandardne sa z toho vyplývajúca diskusia obmedzuje na nasledujúce roviny:

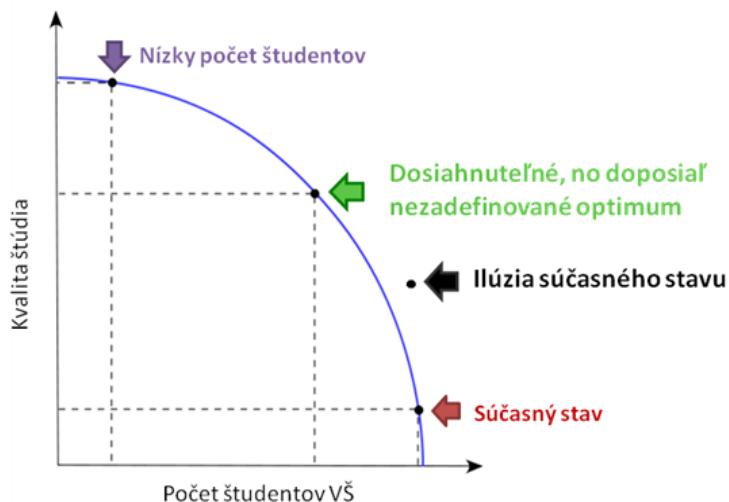
¹ Keďže slovenské orgány nedisponujú štatistikou o celkovom počte slovenských študentov v zahraničí, pre bližšiu predstavu poslúži údaj o počte Slovákov študujúcich v Českej republike. Podľa Ústavu pro informace ve vzdělávání to bolo 24.371 študentov v roku 2010 (na porovnanie, v SR študovalo cca. 218 tisíc študentov).

1. **Koľko absolventov vysokých škôl je v záujme Slovenska?** Čo najviac, ako sa dá, alebo istý obmedzený počet resp. podiel na populácii²? Odpoveď sa zdá byť na prvý pohľad jasná. Veď maximalizáciu počtu absolventov nám vo svojich stratégiách odporúča aj Európska únia.
2. **Je kvalita vysokých škôl postačujúca pre splnenie strategických zámerov Slovenska?** Kto má záujem, aj pri tejto otázke sa môže uspokojiť s vodcovstvom absolventov VŠ v mzdových rebríčkoch a štatistikách zamestnanosti. Exaktnejšie údaje o prínose vzdelania pre konkrétne kariérne uplatnenie absolventa neexistujú. Výnimkou je niekoľko jednorazových prieskumov medzi absolventmi a zamestnávateľmi³, ktoré bohužiaľ komunikujú skôr rezervovanú spätnú väzbu než nekritickú chválu. Je preto na zváženie, či nezaostávame v zabezpečovaní excelentnej prípravy pre budúcich „ťahúňov“ našej ekonomiky.

Chýbajúca časť skladačky

Kľúčovým nedostatkom tohto uhla pohľadu je chýbajúce zastrešenie kvantitatívnej a kvalitatívnej dimenzie spoločným dáždikom. Tým je konečnosť zdrojov v štátnom rozpočte. Napriek politickým deklaráciám o budovaní vzdelanostnej spoločnosti nie je realistické očakávať významnejšie zvýšenie zdrojov vo vysokom školstve. Slovensko pravdepodobne nebude mať v dohľadnom čase dostatok prostriedkov na to, aby mohlo ašpirovať na simultánne zvyšovanie kvantity aj kvality, t.j. vzdelávať zdarma neobmedzený počet vysokoškolákov a zároveň deklarovať garanciu želaného kvalitatívneho štandardu. Inak povedané, pri konštantných zdrojoch nemožno očakávať rast kvality vysokého školstva, pokiaľ nebude obmedzený jeho rozsah. Kvantitu a kvalitu treba začať vnímať ako vzájomne závislé premenné pri prerozdeľovaní konečného rozpočtu. Preto je na mieste tretia otázka:

3. **Ako čo najefektívnejšie použiť konečné množstvo prostriedkov k dosiahnutiu potrebnej vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva?** Kde je výsledkovo efektívne optimum pri dosahovaní maximálnej kvality vzdelania pre žiaduci počet študentov príslušného stupňa štúdia?

² „Z hľadiska medzinárodných porovnaní sa ako štandardný parameter uvádza podiel novoprijatých študentov na populácii 19-ročných. Pri počte 19-ročných 77.353 v roku 2010 dosiahol tento parameter pri počte novoprijatých 47.131 hodnotu 60,9% (v roku 2009 bola hodnota 64,5%).“ Zdroj: Výročná správa Ministerstva školstva o stave vysokého školstva za rok 2010, s. 10.

³ Napr. Srnánková, Ľubomíra a Júlia Hrušovská (2009) „Absolvent vysokej školy na trhu práce. Aktuálna pozícia a podmienky zamestnávania,“ *Academia XX* (1/2009): 29-41.

Bez poznania odpovede na tieto otázky bude budúca reforma vysokého školstva s veľkou pravdepodobnosťou riskovať konzerváciu dnešnej zníženej efektívnosti v použití disponibilných zdrojov, a s tým súvisiacej obmedzenej reakcieschopnosti školstva na potreby ekonomiky a zamestnávateľov. Prioritné zameranie sa na otázku alokačnej efektívnosti by znamenalo historickú zmenu myslenia. Priam paradigmatický posun od cieľa poskytovať zdarma čo najvyšší vzdelanostný stupeň pre čo najväčšiu časť populácie. Posun smerom k realistickejšej distribúcii obmedzených zdrojov na podporu takého vzdelanostného mixu, ktorý umožní trvalo udržateľné skvalitňovanie vysokého školstva reflektujúce dopyt jeho odberateľov.

Ako sme sa tu ocitli?

Dnešná kritika nedostatočného súladu ponuky školstva a dopytu zamestnávateľov je priamym dôsledkom extenzívneho rastu všeobecného vzdelávania a vysokého školstva. Hlavnou príčinou masifikácie vysokého školstva bolo poprevratové presvedčenie, že zvýšenie počtu vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva automaticky naštartuje tvorbu sofistikovaných pracovných miest a inovačnú aktivitu. V 90-tych rokoch vyvolalo deformovanú reakciu v podobe dogmatického dobiehania v medzinárodných štatistikách participácie na vzdelávaní, a to bez adekvátnej kontroly dopadu na kvalitu vzdelania. Cenou za zvyšovanie počtu študentov bol začarovaný kruh honby po široko dostupnom, no v praxi čoraz menej uznávanom štúdiu. Dôsledky tohto vývoja budeme pociťovať, pokiaľ kompetentní nezadefinujú svoje očakávania od rezortu školstva, a to z kvantitatívneho, ale najmä z kvalitatívneho uhla pohľadu. V tejto súvislosti sa žiada vytvorenie profesionálnej inštitúcie, ktorá by ako sprostredkovateľ spätnej väzby z trhu práce pre školstvo prispela k zlepšeniu reakcieschopnosti školstva na potreby trhu práce⁴.

V posledných mesiacoch sme boli svedkami krokov na systémové skvalitnenie vysokého školstva. Hlavnými zbraňami v tomto boji mala byť väčšia informovanosť aktérov, profesionálnejšia akreditácia či kontrola férovosti praktík⁵. Pri prijímaní týchto nepochybne prínosných krokov však doteraz stále nebol adresovaný kľúčový problém, ktorým je neudržateľnosť dnešného stavu. Ten charakterizujú fenomény, akým je hromadný nábor záujemcov o štúdium, nedostatočne kritické udeľovanie titulov, finančná neatraktívnosť učiteľskej profesie, či nedostatočné zohľadnenie potrieb trhu práce pri nastavovaní štruktúry, obsahu a početnosti rôznych druhov štúdia.

Ako obohatiť diskusiu o školstve o dimenziu alokačnej efektívnosti?

Rozpracovanie konkrétnych krokov na efektívnejšie využitie prostriedkov v slovenskom školstve bude úlohou budúcej vlády. Už dnes však môžeme dosiahnuť zhodu naprieč politickým spektrom, že:

1. Kombinácia masovosti a otáznej kvality je časovanou bombou nielen pre budúcnosť vysokého školstva, ale najmä ambície Slovenska v oblasti budovania znalostnej ekonomiky. Je najvyšší čas pozrieť sa realite do očí a hľadať kompromis v podobe optimálnej kombinácie kvantity a kvality rôznych stupňov štúdia.
2. Systém motivácií musí byť prispôbený tak, aby namiesto extenzívneho rozmachu vysokého školstva podporoval kvalitu výučby a diverzitu v štruktúre poskytovateľov vyššieho vzdelávania.

⁴ Kleštincová, Lucia (2011) *Spájame vysoké školy s trhom práce*, <http://www.ihp.sk/analyzy/IHP-Analyza%20-%20Spajame%20VS%20s%20TP.pdf>, s. 27-31.

⁵ Viac na <http://www.scoop.it/t/eugen-jurzyca>

- Nový systém musí reflektovať záujmy spoločnosti, pokiaľ ide o štruktúru študentov štúdia rôzneho stupňa, dĺžky a zamerania (odborné vs. vysokoškolské štúdium, teoreticky vs. prakticky zamerané vyššie štúdium, humanitné vs. technické vedy atď.).
- Ušetrené zdroje musia byť použité na skvalitnenie výučby, okrem iného aj na zvýšenie mzdového ohodnotenia pedagógov.

3. Táto zmena vyžaduje prísnu kontrolu kvality na vstupe (pri prijímaní študentov na VŠ), v procese (kto, čo a ako učí) a na výstupe (ako sa darí absolventom uplatňovať vo svojom odbore); doplnenú o systém odmen a trestov vo väzbe na výsledky kontroly.

Konkretizácia krokov na uskutočnenie tejto vízie pritom vyžaduje nájdenie rovnováhy medzi kvantitou a kvalitou štúdia rôznej dĺžky, typu a stupňa. Začať treba hľadaním rezerv v efektívnosti využívania prostriedkov a priestoru na ich prípadnú redistribúciu. Spomenúť možno napríklad určenie optimálneho pomeru v počte absolventov rôznych stupňov štúdia. Dokončenie Bolonskej reformy tak, aby bol bakalársky diplom plnohodnotnou prípravou pre prax⁶. Podporu nadstavbových programov, ktoré sú pre priemerného maturanta vďaka kratšiemu trvaniu a praktickému zameraniu užitočnejšou prípravou na zamestnanie než akademicky orientované univerzitné štúdium. Naviazanie financovania VŠ na kvalitu vstupu aj výstupu. Diferenciáciu ohodnotenia pedagógov podľa kvality tak, aby bolo školstvo relevantnou kariérnou alternatívou aj pre odborníkov z praxe. V dlhodobom horizonte zvýši takáto prioritizácia kvality šancu slovenských univerzít na dobehnutie svojich regionálnych konkurentov v rebríčkoch najlepšíh univerzít, kde slovenský zástupca zatiaľ chýba.

Záver

Slovensko sa stane prosperujúcou a konkurencieschopnou krajinou, len ak bude vedieť vychovať excelentných kandidátov s kompetenčným profilom podľa potrieb trhu práce, ale rovnako aj lídrov a inovátorov schopných naštartovať modernizáciu štruktúry našej ekonomiky. Aj preto nie je našim cieľom budovanie „diplomovej“, ale vzdelanostnej ekonomiky. Pred prístupím k diskusii o spoplatnení školstva, akreditačných mechanizmoch či technickom vybavení škôl sa skúsme vrátiť na začiatok diskusie a zosúladiť vzájomné očakávania. Úlohou školstva by malo byť čo najefektívnejšie využitie disponibilných zdrojov pri poskytovaní vzdelania s takými parametrami, aké zodpovedajú potrebám slovenskej ekonomiky. Tie je do určitej miery možné naplniť aj bez kladenia dodatočnej záťaže na štátny rozpočet. Nemožno však pritom simultánne sledovať cieľ čo najvyššieho počtu vysokoškolákov a zároveň ašpirovať na ich maximálnu pripravenosť tvoriť a obsadzovať pracovné miesta s vysokou pridanou hodnotou.

⁶ Podľa štatistiky prijímacieho konania v školskom roku 2010/2011 pokračovalo v štúdiu na 2.stupni 67,4% absolventov bakalárskeho štúdia. <http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/PKvs/Statista/r2010pk2.pdf>, s. 55.